

Poslanje Crkve i vjerska sloboda u ekumenskom kontekstu Pogled iz katoličke perspektive

NIKO IKIĆ*

UDK: 262.5:261.8

Stručni rad

Primljeno:

2. prosinca 2013.

Prihvaćeno:

2. prosinca 2013.

Sažetak: U okviru poslanja Crkve i vjerske slobode ovaj rad se prvenstveno usredotočuje na ekumenske poteškoće na našim prostorima iz katoličke perspektive. Rad je podijeljen u tri dijela. U prvom dijelu autor pokušava doći do dijagnoze ekumenskoga stanja kod nas. Na temelju relevantnih dokumenata s katoličke i pravoslavne strane, kao polazišta zdravog i ispravnog ekumenskoga shvaćanja, autor otkriva neke ekumenske viruse na našem području, među kojima se posebno usredotočuje na rašireni virus nezainteresiranosti i pasivnosti, na virus jednostrane i krive interpretacije, te na virus straha od ekumenizma. Simbolično otkrivši raširene ekumenske viruse, autor u drugom dijelu nudi ekumensku terapiju koju smatra »via dolorosa« našega ekumenizma. Među posebno virusnim ekumenskim pitanjima za naše područje autor ističe pristup istini i pristup naciji koji u mnogomu opterećuju istinski ekumenski razvoj. Istinu valja uvijek tražiti istinoljubivo, u ljubavi i slobodi, a naciju ne izjednačavati s ekumenizmom koji je nadnacionalna vrijednost. Za autora je to terapijski put koji vodi u vedriju ekumensku budućnost u nas.

Ključne riječi: ekumenizam, ekumenski virusi, ekumensko pitanje istine, ekumensko poimanje nacije.

Uvod

Ove godina Crkva obilježava 1700. obljetnicu Milanskog edikta iz 313. god. Riječ je o carskim pravnim uputama koje proklamiraju slobodu za progonjeno kršćanstvo, ali i slobodu savjesti i kulta za sve ljude i za sve vjeroispovijesti. Kršćanstvo je tim dokumentom od *religio illicita* postalo *religio licita*, čime je izjednačeno s ostalim priznatim religijama. Time je dobilo pravo javnosti i prestalo je biti službeno proganjeno.¹

* Prof. dr. sc. Niko Ikić,
Katolički bogoslovni
fakultet Sveučilišta u
Sarajevu, Josipa Stadlera
5, 71000 Sarajevo, Bosna
i Hercegovina, niko.ikic@
bih.net.ba

¹ Za slobodu kršćana također je važan Galijenov edikt iz 260. god., a posebno Galerijev edikt iz 311. god. Oba spomenuta dokumenta govore o određenoj toleranciji prema kršćanima, a ipak je Milanski

Uz Milanski edikt bitno vezemo pojam slobode. Sloboda je pisana velikim slovima u slobodnom Božjem naumu stvaranja slobodna čovjeka za slobodu. Ona je također pisana velikim slovima u mnogim dokumentima Drugoga vatikanskog sabora, a posebice u Deklaraciji o vjerskoj slobodi *Dignitatis humanae*, onda u Konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* i Konstituciji o Crkvi *Lumen gentium*, i dr., o čemu su drugi više govorili.

Iz kuta meni zadane teme važno je istaknuti da slobodu također dodiruje i Dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*. U tom se dokumentu, obrazlažući samu bit ekumenizma iz katoličkog vida, ističe da svi u Crkvi trebaju očuvati dužnu slobodu, kako u raznim oblicima duhovnoga života i crkvene discipline, tako i u različitosti liturgijskoga obreda kao i u teološkoj razradbi objavljene istine. U svemu pak valja njegovati uzajamnu ljubav, naglašava dekret.²

Općenito crkveni dokumenti naglašavaju da Crkva ne prihvaća prisilu na vjeru ili obred, a Deklaracija o ljudskoj slobodi *Dignitatis humanae* snažno ističe da ljudska osoba ima pravo na vjersku slobodu,³ budući da nas je Krist za slobodu oslobodio (Gal 5,1). U njemu imamo zajedništvo s »istinom« koja nas je »oslobodila« (Iv 8,32). U Njemu nam je dan Duh Sveti, a »gdje je Duh Gospodnji, ondje je sloboda« (2 Kor 3,17). Kristov je zakon novi zakon ljubavi, zakon milosti i zakon slobode.

Iz kratko navedenoga o slobodi vidi se da na jednostavno pitanje: *što je sloboda?* nije jednostavno odgovoriti. Između tolikih definicija ja kratko navodim samo onu iz *Katekizma Katoličke crkve*: »Sloboda je u razumu i volji ukorijenjena moć djelovati ili ne djelovati, činiti ovo ili ono, i tako izvršavati samostalno namjeravane čine. Po slobodnoj volji svatko raspolaže samim sobom. Sloboda je u čovjeku moć rasta i sazrijevanja u

edikt u povijesti dobio najveće značenje. Car Konstantin ušao je u kršćansku povijest, ali njegov lik kao kršćanina ostaje i dalje nedovoljno istražen. Do pred samu smrt nije se krstio. S jedne strane skrbio je za Crkvu ismatrao se kao »biskupom za vanjska područja« (ἐπίσκοπος τῶν ἐκτός), a s druge strane ostao je i dalje *Pontifex Maximus* rimske poganske religije i zadržao poganski naslov *Sol Invictus* (Nepobjedivo Sunce), što je bio naziv jednog od rimskih božanstava, usp. D. ŽUPARIĆ, *Konstantinovski preokret i značenje Milanskoga edikta za Crkvu*, manuskript predavanja na okruglom stolu Filozofskoga fakulteta u Sarajevu 7. svibnja 2013. godine. U pripremi je Zbornik radova. Od izvorne literature usp. EUZEBIJE, *Crkvena povijest*, Split, Služba Božja, 2004. Ukazujem na novo izdanje: I. MILOTIĆ, *Milanski edikt. Prijevod, komentar, studija*, KS, Zagreb, 2013. Iz sociološkoga aspekta preporučujem: *1.700 godina Milanskog edikta: sociološka perspektiva*, D. B. ĐORĐEVIĆ, D. TODOROVIĆ (ur.), Prometej, Novi Sad, 2013.

² Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Unitatis redintegratio. Dekret o ekumenizmu* (21. XI. 1964.), br. 4, u: *Dokumenti*, KS, Zagreb, 2008. (=UR)

³ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Dignitatis humanae. Deklaracija o slobodi vjerovanja* (7. XII. 1965.), br. 2, br. 10, u: *Dokumenti*, KS, Zagreb, 2008. (=DH)

istini i dobroti.«⁴ Ako ovu definiciju slobode primijenimo na vjeru, onda je nužno zaključiti da je vjeraosobni čin i slobodni čovjekov odgovor u njegovu odnosu na Boga. Vjera se i sloboda, dakle, međusobno prožimaju. Vjera bi morala biti istinski put k pravoj slobodi, budući da ima i varljivih sloboda, opisanih kao npr. u liku rasipnoga sina (Lk15,11-32). Prava pak sloboda, teološki gledano, jest čovjeku izuzetan Božji dar iznak da je čovjek *slika Božja*.

Vrlo širok pojam slobode ovdje se ograničeno promatra samo u ekumenskom okviru. Pitamo se koliko su Crkve uistinu slobodne za istinsko ekumensko djelovanje? Koliko ih u istinskoj slobodi sputava krivo poimanje ekumenizma, robovanje državno-političkim sustavima, nezdrav odnos prema vlastitoj državi i naciji i sl? Koliko razni ekumenski simptomi i virusi nagrizaju njezinu slobodu iznutra, a samim time slabe njezinu svjedočku vjeru i ekumensko djelovanje?

U ovom se radu slikovito služim uobičajenim medicinsko-psihološkim procesom. Prvo se polazi od uspostave dijagnoze ekumenskoga stanja na našim područjima. Slijede prijedlozi ekumenske terapije i na kraju ekumenski impulsi i perspektive.

1. Pokušaj dijagnoze ekumenskoga stanja u nas

Na početku mi se čini važnim napomenuti dvije stvari.

Prvo treba reći da je teško utvrditi bilo koju dijagnozu. U medicinskom smislu ona se uvijek sastoji od više specijalističkih pregleda i nalaza kao pretpostavke za liječnički konzilij koji uspostavlja krajnju dijagnozu. Gornji podnaslov sugerira da se radi o pokušaju dijagnosticiranja ekumenskoga stanja na ovim prostorima, što s jedne strane podrazumijeva da se radi o osobnom, a ne o službenom pogledu na ekumenske procese i, s druge strane, samo je riječ o parcijalnom, a ne o cjelovitom pogledu.

Drugo što treba naglasiti, da biovako dobivena dijagnoza mogla sugerirati krivu sliku teško bolesnoga ili zaraznoga ekumenskog stanja u nas, kao da se u nas nije ništa pozitivno učinilo u tom pogledu. To je pak jednako krivo kao i tvrdnja da smo sve savršeno učinili i da nemamo ništa više za učiniti.⁵ Ovdje je riječ o kritičkoj dijagnozi koja ono dobro ne zaboravlja, ali primarno istražuje ono što bi se moglo još poboljšati.

⁴ *Katekizam Katoličke crkve*, 1731.

⁵ Usp. R. PERIĆ, *Ekumenske nade i tjeskobe*, Mostar, 1993., str. 25.-30.; J. ZEČEVIĆ, *Ekumensko nastojanje Crkve u Hrvata nakon II. vatikanskog koncila*, u: R. MIZ (ur.), *Uvod u ekumensku teologiju*, Veternik, 2001., str. 346.-353.) i N. IKIĆ, *Ekumenizam je nadnacionalna vrijednost*, u: *Glas Koncila* 29(2012.)9

Pojam dijagnoza izvorno znači razlikovanje. Prvenstveno je udomaćen na medicinskom području sa značenjem prepoznavanja bolesti na temelju anamneze simptoma i drugih podataka u odnosu na zdravo tkivo. Nešto bolesno moguće je ustanoviti samo kad znamo što je zdravo. U toj relaciji potrebno je prvo kratko podsjetiti na zdravo poimanje ekumenizma.

Iako nije uvijek dobro poći od Adama i Eve, ovdje se čini potrebnim podsjetiti da je pojam »ekumena«, odakle dolazi i pojam »ekumenizam«, poznat već više od 23 stoljeća, naravno s različitim sadržajima, kao npr. dom, kuća, prebivalište, naseljeno mjesto, svijet, zemlja i dr. Tek u 2. stoljeću poslije Krista pojam se povezuje se s Crkvama, a službeni crkveno-teološki karakter poprima tek 381. godine, tvrdi Bernd Jaspert.⁶

Danas je pojam poprimio isključivo religiozno značenje. U strogom teološkom smislu *ekumenizam* se ograničava na nastojanje oko jedinstva među kršćanskim Crkvama, dok se pojam »dijalog« iz kršćanske perspektive teološki odnosi na dijaloziranje i susretanje s nekršćanima, npr. Židovima, muslimanima i sl. Kod nas je uobičajen pojam *ekumenski dijalog* kao neka spojnica, koja *dijalog* podrazumijeva kao put i sredstvo na putu *ekumenizma*.

Poslije tematskoga kratkog predstavljanja pojma koji želimo dijagnosticirati potrebno je ekumenizam, poput medicinskih snimaka, npr. magnetske rezonance, staviti na jako svjetlo teoloških dokumenata i uspoređivati praktično ekumensko djelovanje u svjetlu temeljnih stavova Crkve o ekumenizmu. Temeljni dokumenti osvjetljavaju da je iz katoličke perspektive jedinstvo Crkve neostvorena želja drugog i zadatak trećeg tisućljeća, budući da se Katolička crkva *Drugim vatikanskim koncilom* »nepovratno obvezala ići ekumenskim putem«, kako stoji u Dekretu o ekumenizmu (UR 3). Uz ovaj dokument između mnogih kao *magna charta* ekumenizma s katoličke strane valja također spomenuti Konstituciju o Crkvi *Lumen gentium* (LG), onda encikliku blaženog Ivana Pavla II. *Ut unum sint* (UT), koja je objavljena na Spasovo, 25. svibnja 1995. godine, te dva *Ekumenska direktorija*.⁷

Prave ekumenske dijagnoze na našem prostoru nema ako snimke na stavimo i na teološko svjetlo dokumenata u pravoslavnoj ordinaciji. Iz pravoslavnog vida treba spomenuti da nema koncilskih dokumenata, budući da pravoslavni nisu imali koncil još od Drugog nicejskoga sabora 878. god. Ipak imamo neke važne pravoslavne

⁶ Usp. B. JASPERT, *Ökumene – zum Verständnis eines Begriffes*, u: *Una sancta* (US), 25(1970), str. 27.-28. O pojmu »ekumena« piše također pravoslavni teolog Č. DRAŠKOVIĆ, *O ekumenizmu*, Beograd, 1983., str. 3.-4.

⁷ O drugim katoličkim dokumentima i njihovom značenju za ekumenizam usp. N. IKIĆ, *Ekumenske studije i dokumenti. Izbor ekumenskih dokumenata Katoličke i Pravoslavne crkve s popratnim komentarima*, Vrhbosanske katolička teologija, Sarajevo, 2003., str. 89.-122.

dokumente o ovom pitanju, koji manje više imaju opće pravoslavno značenje. U tom kontekstu spomenimo da je Carigradska patrijaršija objavila prvi poziv na ekumensku suradnju još 1902. god., a drugi u siječnju 1920. god., koji je poslala svim Crkvama svijeta. Među novije pravoslavne dokumente o pitanju jedinstva Crkve treba spomenuti dokument Ruske pravoslavne Crkve od 14. kolovoza 2000. godine pod naslovom: *Temeljna načela o odnosima Ruske pravoslavne crkve prema kršćanskim konfesijama*, te važan dokument u obliku poruke svih pravoslavnih poglavara iz Carigrada od 15. ožujka 1992. godine pod naslovom: *Pozvani na jedinstvo*, koju potpisuje i srpski patrijarh Pavle.⁸

Ekumenski dokumenti pravi su temelj i izvor, nadahnuće i inspiracija ekumenskoga djelovanja. Samo u njihovu svjetlu moguće je dijagnosticirati ekumensko stanje u nas. Svi dokumenti iz svojega kuta i na svoj način pokušavaju dati svoju dijagnozu ekumenskoga stanja. Važno je podsjetiti da katolički dokumenti općenito polaze od činjeničnoga stanja, ne okrivljujućiza nastale razdore **samo jednu stranu**, te traže jedinstvo u bitnom, a prihvaćaju i poštuju različitosti i raznovrsnosti. Također je važno istaknuti da pitanje ekumenizma predstavlja **zadatak i izazov cijele Crkve**, svih njezinih struktura i svakog pojedinca, jer se uvriježilo mišljenje da je to stvar samo nekih *zanesenjaka* u Crkvi.

Ovdje se moramo ograničiti na pokušaj dijagnoze ekumenskoga stanja na našem području, konkretno na ekumenizam između Katoličke crkve i Srpske pravoslavne crkve, te još konkretnije pretežno samo iz katoličke perspektive. U svjetlu navedenih katoličkih dokumenata i opće ekumenske prakse od osamdesetih godina prošloga stoljeća primjećuje se na katoličkoj straniodređena ekumenska malaksalost i klonulost, apatija i stagnacija, rezignacija i indiferentizam, malodušje i beznađe. Ekumenski zanos poslije Koncila očito je splasnuo. Ekumenska krila kao da su slomljena. Moramo priznati da se osjeća neka ekumenska tromost i umornost, ravnodušje i malodušje. Čini se da ekumenizam životari, bez pravoga poleta i oduševljenja. Opći simptomi upućuju na neke moguće viruse. Stoga iz ovakvih općih pretpostavki pokušajmo ekumensko stanje detaljnije dijagnosticirati s obzirom na **tri moguća opasna ekumenska virusa**, koji ugrožavaju ekumensko zdravlje i napredak. Riječ je o ekumenskom virusu indiferentizma i pasivnosti, jednostranosti i krivih interpretacija, te straha od ekumenizma.

1.1. EKUMENSKI INDIFERENTIZAM I PASIVNOST

U procesu uspostavljanja ekumenske dijagnoze u nas, valja primijetiti da skoro svim Hrvatima katolicima općenito puno znače riječi rimskih papa, kako onih iz

⁸ Usp. N. IKIĆ, *Ekumenske studije i dokumenti*, str. 126.-128., 147.-161., 138.-144. U sedmoj točki zadnjega dokumenta spominje se *bratoubilački sukob između Srba i Hrvata*, str. 143.

povijesti, tako i ovih u posljednjih tridesetak godina. U tom smislu Hrvati katolici pokazuju velik interes i rado pamte Papine riječi: »*Papa vas voli*«, a kad taj isti Papa govori o *pročišćavanju povijesnoga pamćenja* ili jasno poziva na konkretno ekumensko djelovanje, kao npr. u enciklici *Utunumsint*, onda većina katoličkih Hrvata postaju kao atenski Grci, koji su se rugali Pavlu na Areopagu, koji su njegove riječi ismjeivali i nisu ga o tomu željeli ni slušati, a kamoli ih se držati (Dj 17, 22-34). Za ove druge papinske poruke među Hrvatima katolicima interes je činjenično malen i neznatan. Ovaj ukaz pokazuje na neki opći hrvatski indiferentizam i bezvoljnost kad je ekumenizam u pitanju. Simptomi se osjećaju na području vjere općenito, a posebno na području ekumenizma u nas. Iz rečenoga nameće se nepobitan zaključak da se Papine ekumenske poruke u nas još uvijek dovoljno ne usvajaju, pri čemu Hrvati katolici dokazuju određenu nezainteresiranost za ekumenizam u širem smislu riječi. Čast pojedincima, grupama i pojedinim institucijama. Ovdje je riječ o općem dojamu.

Također je nepobitna, ali istinita činjenica u tom duhu, da je za neke hrvatske katolike ekumenizam mlaćenje prazne slame ili pravljenje mjehurića od sapunice. Ovakve otrcane fraze na žalost su činjenica koju ne treba dokazivati, ona se doista osjeća, ako smo iskreni samima sebi. Za mnoge je ekumenizam nešto skoro potpuno sporedno i prilično nevažno, za neke čak nešto **vrlo opasno, a posve nepotrebno**. Među ovima ima nažalost određeni broj katoličkih svećenika, a također i manji broj teologa (znam da će mi neke kolege zamjeriti). Nije nam na utjehu ili opravdanje što sličnih i još puno ekstremnijeg indiferentizma i antiekumenskih pogleda ima također i na srpsko-pravoslavnoj strani. Tako je npr. ugledni teolog SPC-a Justin Popović mislio da je ekumenizam zajedničko ime za pseudokršćane i pseudocrkve zapadne Europe, da se potpuno pretvorio u filozofski humanizam, da je **hereza nad herezama**.⁹

Devijacije ekumenizma brojne su i raznovrsne, a svaka je doprinijela određenoj rezignaciji i ravnodušnosti. Virus ravnodušja i letargije činjenično je uzeo maha na našem ekumenskom području. Nije nikakvo čudo što je urodio pasivnošću i nezainteresiranošću.

Potpuno krivo bilo bi zaključiti da su svi katolički vjernici i svećenici nezainteresirani i pasivni. I danas, kao i prije, imamo svijetlih primjera pozitivnoga ekumenskog djelovanja. Budući da pozitivni primjeri uvijek privlače i hrabre, oduševljavaju i bodre, želim istaknuti značajan ekumenski doprinos nama bliske osobe. Među mnogobrojnim u postkoncilskom vremenu ističem pokojnog kardinala Franju Kuharića. Njegov uvodnik u 10. broju *Glasa Koncila* 1964. godine imao je svoj ve-

⁹ Usp. J. POPOVIĆ, *Pravoslavna crkva i ekumenizam*, Manastir Hilandar, 1995., str. 123.

liki odjek. Tada pomoćni zagrebački biskup, Kuharić kao odgovorni urednik lista, u uvodniku je pozivao na gradnju ekumenskoga mosta preko provalije koja se stoljećima produbljivala. On je upozoravao da gradnja neće biti laka, budući da ljudi sa sobom vuku stoljetnu baštinu navika, shvaćanja i predrasuda. S vremenom je ponor postao dubok, a obale udaljene. Kuharić je snažno isticao da katolik u ovoj gradnji ne može ostati ravnodušan i nezainteresiran. Posebno slikovito isticao je da ekumenski most treba graditi s obje strane obale. Kad se na objema stranama nađu iste želje, ista ljubav i ista molitva, most će biti sagrađen.¹⁰ Kuharićeve slike i misli, poticaji i prijedlozi nisu tada ostali bez odjeka, a i danas mogu biti poticajni. Tada se među svećenicima rodila inicijativa da se organizirano pokrene zajednička molitvena akcija. Dok se o ekumenizmu javno raspravljalo, predložili su da se jednako tako javno moli. Na poticaj svećenika Kuharić je napisao javni poziv na zajedničku molitvu i predlagao da četvrtak bude dan ekumenske molitve, što je *Glas Koncila* objavljivao tijekom nekoliko godina pod naslovom »Ekumenski četvrtak«.¹¹ Akcija je doista zaživjela i pokazalo se da je Katoličke crkva odavno odgajala svoj kler za istinski ekumenizam. Pridružile su se mnoge župe, samostani, svetišta i sjemeništa, a *Glas Koncila* neumorno je izvještavao i oglasima pozivao.¹² Od Kuharića preko svećenika do vjernika ideja je dobila svoj eho, što je bio znak vrijedne šire zainteresiranosti za ekumenizam.

Ovakva šira zainteresiranost za ekumenizam danas ipak nedostaje našem vremenu. U njemu se osjeća sve snažniji indiferentizam i sve veća pasivnost. Nju svjedoči činjenica da se velik dio ekumenskoga nastojanja i aktivnosti tijekom cijele godine danas mahom svodi skoro samo na svjetske molitvene osmine. Zar je dostatno misliti na naše majke samo prilikom Majčina dana ili moliti za naše mrtve samo uz Svi svete i Dušni dan? Ova činjenica dostatan je dokaz da je tema ekumenizma mnogim vjernicima i svećenicima sporedna i marginalna stvar iz čega slijedi ekumenska pasivnost, uz časne iznimke. Razloge i uzroke ovoj činjenici nije lako dijagnosticirati, a činjenicu nije teško dokazati. Čini se da su uzroci ovom virusu ravnodušja više izvan vjere i teologije. Svakako se moraju uzeti u obzir naše poratne prilike i

¹⁰ Usp. F. KUHARIĆ, Poziv braći i sinovima, u: *Glas koncila* 3(1964.)10, str. 2.

¹¹ Usp. F. KUHARIĆ i Uredništvo Glasa Koncila, Akcija »Ekumenski četvrtak«, u: *Glas koncila* 3(1964.)12, str. 1.

¹² Usp. Vjerojatno uredništvo, Ekumenski četvrtak (rubrika), u: *Glas koncila*, 3(1964.)13, str. 10. Usp. također rubriku pod istim naslovom u: *Glas koncila*, 3(1964.)15, str. 11. i sljedeći brojevi. Ekumenski četvrtak imao je odjeka i među glagoljašima u župi Kolan, usp. V. K., *Ekumenski četvrtak među glagoljašima*, u: *Glas koncila*, 3(1964.)17, str. 5. Akcija je prihvaćena i u Rumunjskoj, usp. I. JAN-KOVIĆ, Glas iz Rumunjske, u: *Glas koncila* 3(1964.)18, str. 11. Akcija je nastavljena i 1965. god. Na takvoj molitvi u Ljubljani bio je i pravoslavni paroh, usp. Autor nepotpisan, Ekumenski četvrtak kod kapucina u Ljubljani, u: *Glas koncila*, 4(1965.)3, str. 7.

povijesno nasljeđe, političke tendencije i uplitanja, ali također i naša ekumenska frustriranost, nezainteresiranost, letargija, neznanje, strah i sl.

1.2. EKUMENSKA JEDNOSTRANOST ILI KRIVO POIMANJE

Kao polazište dijagnoze o jednostranosti i krivom poimanju uzimam pronalazak hrvatske vojske poslije Bljeska u zapadnoj Slavoniji 1. svibnja 1995. godine. Radi se o tiskanim brošurama koje su u tonama pronađene u jasenovačkoj pravoslavnoj crkvi i drugim crkvama zapadne Slavonije, koje su izvod iz već spominjane Popovićeve knjige. Brošure su bile duhovna hrana u podržavanju mržnje prema katolicima, koje se predstavlja krivovjercima, koji nemaju valjane sakramente, s kojima ne treba zajedno moliti, a one koji bi to ipak činili, treba izopćiti.¹³ Ovaj pronalazak predstavlja opasne duhovne mine za ekumenizam i dokaz je krajnje jednostrane i antiekumenske interpretacije te eklezijalnoga krivog poimanja s pravoslavne strane. Nas više zanima katolička zajednica. Ima li toga na katoličkoj strani? Preostaje nam utvrditi. Jer, jednom postavljene eksplozivne naprave predstavljaju stalnu opasnost za suživot dok se ne deaktiviraju. Deaktiviranje ekumenskih mina i razbijanje straha moguće je samo na ispravnom poimanju ekumenizma.

Odmah bih rekao da i kod nas ima jednostranosti u ekumenskom poimanju i tumačenju. Npr. za katoličku teologiju jedinstvo Crkve bitna je karakteristika Kristove Crkve, a po uvažavanju se dobiva jednostrani dojam da je ekumenizam za katolike neki **privjesak, a ne bit** Crkve, što je isticao blaženi Ivan Pavao II.¹⁴ Jednostrano se tumačilo načelo »*extra ecclesiam nulla salus*« – da je spasenje moguće samo i isključivo u vlastitoj Rimskoj Crkvi. Crkva je u svojoj biti jedna, jer je djelo jednoga Boga u njegovoj jedinstvenoj ekonomiji spasenja. On čini jedinstvo Crkve jednim krštenjem, jednom euharistijskom gozdom kojoj je preduvjet pravi episkopat s nasljedstvom, jednim evanđeljem, jednom vjerom. Jedinstvo Crkve, dakle, ne leži u zbrajanju osoba, nego u istom ispovijedanju vjere, istom slavlju sakramenata, zajedništvu hijerarhije.¹⁵ Jedinstvo Crkve uvijek uključuje kako onu vertikalnu tako i onu horizontalnu dimenziju, tj. zajedništvo s Bogom i zajedništvo s ljudima, a na eklezijalnoj razini jedinstvo partikularnih (krajevnih, mjesnih) i opće Crkve. Put do jedinstva i model jedinstva Crkve bio je različito shvaćan i prakticiran. Danas se govori o jedinstvu u različitostima, koje se nekada potiskivalo.

¹³ Usp. Ž. KUSTIĆ, Srpske duhovne mine, u: *Glas koncila* 34(1995.)25, str. 3. Ne treba Popovićovo mišljenje smatrati *eo ipso* službenim pravoslavnim stavom, ali mu se ne može opovrgnuti velik utjecaj na formiranje pravoslavna stava prema ekumenizmu.

¹⁴ Usp. IVAN PAVAO II., *Ut unum sint*, br. 20. (=UT)

¹⁵ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 14, u: *Dokumenti*, KS, Zagreb, 2008. (=LG)

U svjetlu gore rečenoga mora se priznati da i kod katolika ima pojednostavljenoga i jednostranoga interpretiranja ekumenizma. Krivim i jednostranim interpretacijama proizvodi se strah od drugoga. Ako se jednostrano tumači da ekumenizam npr. **ide za izmjenom** pologa vjere, za mijenjanjem dogmi, za brisanjem bitnih teoloških pojmova, za njihovom prilagodbom ukusima vremena, da teži precrtavanju bitnih članaka *Vjerovanja* i sl., onda se neizbježno širi kriva i jednostrana slika o ekumenizmu Crkve. Takva slika ekumenizma sigurno ne odgovara crkvenim dokumentima. Takvim interpretacijama osmišljeno se jednako plaši svoje pripadnike, kao i one iz druge Crkve. Stoga je bitno shvatiti i prihvatiti da ekumenizam ne znači **promjenu** ili **izdaju** vjere, te da **nije nikakav kompromis** u vjeri, kako ga neki krivo interpretiraju. Blaženi papa Ivan Pavao II. kategorički je isticao da »*biti zajedno*« koje bi izdalo istinu vjere, suprotno je Božjoj biti (usp. UT 18).

Iz ovoga je kuta također bitno podsjetiti da ovako utemeljen ekumenizam u Crkvi **ne stvara** neko **ново zajedništvo**, nego da potpomaže rast postojećega, da bude savršenije nego li je sada, jer je to Kristova volja (Iv 17, 21). Iz ovoga slijedi vrlo bitan zaključak suprotan raširenom jednostranom mišljenju da svi crkveni raskoli nisu potpuno razorili postojeće jedinstvo, koje se ispovijeda u nicejsko-carigradskom vjerovanju. Raskolima je jedinstvo suženo i ugroženo, poniženo i osramočeno, ali ne i pokopano. Koliko je ova svijest duboko prodrila u srca naših vjernika, svećenika i teologa, te njihovo pastoralno i ekumensko djelovanje, neka odgovori svatko samom sebi. Pored mnogih pozitivnih pomaka u nas, čini se da konačni teološki cilj ekumenizma, kao i dijaloga, ipak nije dovoljno jasno uočen, a još manje pretočen u život i prenesen u široku vjerničku bazu. Određeno jednostrano, a posebice krivo tumačenje ne doprinosi gradnji ekumenskoga mosta, nego ga minira.

Zbog jednostranih pa i krivih ekleziološko-teoloških interpretacija jedinstva Crkve, moramo priznati da nam **nije uspjelo stvoriti** šire i dublje dijaloško-ekumensko **ozračje ljubavi**. Krive interpretacije umjesto ljubavi siju strah i odbojnost. Ljubav rađa jedinstvo, naglašavao je Augustin.¹⁶ Među ostalim razlozima ovakva stanja uzrok treba tražiti u nekim polusvjesnim barikadama na putu ekumenskoga dijaloga. Prva takva barikada leži u činjenici, koju moramo priznati, da svatko na svojoj strani ima nekih vjernika, pa i klerika, koji doživljavaju pripadnike druge Crkve kao strance ili čak neprijatelje. Teološki i ekleziološki to je potpuno krivo i jednostrano, ali je protivnicima ekumenizma korisno, jer je psihološki suludo težiti jedinstvu sa svojim neprijateljima! No, to ne odgovara temeljnim eklezijalnim postavkama o pripadnicima druge Crkve, pa stoga treba u vlastitim sredinama otklanjati osjećaj stranca za Kristova vjernika drugoga obreda.

¹⁶ Usp. Aurelije AUGUSTIN, *Sermo* 40., 18.-19.

Na putu ekumenskoga dijaloga u nas ispriječile su se još veće polemičke i političke, **nacionalne i povijesne barikade**, koje su bitno produbljene nesretnim ratovima, o čemu će biti više govora nešto kasnije. Ipak, pored brojnih ekumenskih i ne-ekumenskih poteškoća, zajedno s Tomislavom Šagi-Bunićem, valja naglasiti da osim ekumenskoga dijaloga »**drugog puta nema**«. ¹⁷ Ekumenski put nas sve više približava Kristu, a time onda i jedne drugima po Kristu i kroz Krista. Zajedno s Jeanom Tillardom smijem konstatirati da kršćansko jedinstvo nije neka **koalicija** progresivnih ili konzervativnih snaga protiv zla u svijetu, nego je crkveno jedinstvo životvorno zajedništvo pred živim Bogom. ¹⁸ Ekumenizam nije ni neka humanitarna organizacija, ali ekumenska svijest može biti dobra podloga humanitarnom djelovanju koje može biti dobar znak zdravoga ekumenizma. Ekumenizam je čežnja za jedinstvom utemeljena na Kristovoj zapovijedi. Zato ekumenizam nema alternative, ali samo u ispravnoj i sveobuhvatnoj interpretaciji. Da bi se otklonilo jednostrano i krivo poimanje i predstavljanje, potrebno je upoznati jedni druge i stvarnu bit ekumenizma te nadići mnoge predrasude. S jedne strane nemamo jake volje upoznati što je to pravi ekumenizam u istinskoj svojoj dimenziji, a s druge strane još više nemamo interesa ni potrebe upoznavati druge u njihovu identitetu. Opasno je svoje spoznaje o drugima temeljiti na predrasudama, a takve jednostrane spoznaje ne grade zajednički most. Opasan je osjećaj da smo kao kršćani sami sebi dostatni i da nas nije briga za druge kršćane. Etika brige za druge ovdje je ekumenska dimenzija.

Samo sveobuhvatno, a ne jednostrano ili krivo tumačenje ekumenizma, postaje prvi korak na putu prema drugomu i drugačijemu. Na pitanje: *što je ekumenizam?* – odgovorio je široj bazi vjernika, između ostalih još 1964. godine, Tomislav Šagi-Bunić. On je pod naslovom »*Otvora se nova stranica u povijesti kršćanstva*« čitateljima *Glasa Koncila* predstavljao temeljnice ekumenskoga dekreta. U predstavljanju je isticao novi pristup ekumenizmu, te načelo da se jedinstvo dijalogom traži u različitosti i raznovrsnosti, a ne jednoobraznosti i uniformitetu. Želja je otkriti u drugomu Krista, a približavanjem Kristu svatko sa svoje strane, bit ćemo bliži jedni drugima. Šagi je upozoravao s jedne strane da se ovim dekretom ulazi u stanje nade, koja ima svoje opasnosti. Dok jedni s oduševljenjem sve prihvaćaju, drugi puni sumnje sve odbijaju, a ni jedni ni drugi ne znaju zapravo o čemu je riječ. Dijalog koji vodi jedinstvu nije puki irenizam, nego mukotrpni razgovor koji ne prešućuje razlike i barijere koje nas rastavljaju, a s druge strane ne odriče se vlastitoga identiteta, ne razara ni vjerski, ni nacionalni, ni kulturni identitet, jer bi to bio zločin nad zločinima. U pravom

¹⁷ Tako glasi naslov njegove knjige u kojoj primarno govori o Crkvi u duhu novoga koncilskog shvaćanja, usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema. Uvod u misao Drugoga vatikanskog koncila*, KS, Zagreb, 1972. Pokojni Tomislav bio je i uvjereni promicatelj ekumenizma u nas, koji je napisao nebrojene članke o ekumenizmu u Glasu Koncila. Neki njegovi ekumenski članci objavljeni su i u gore spomenutoj knjizi, str. 223.-264.

¹⁸ Usp. J. TILLARD, *Lumiere et vie*, 39(1990)200

ekumenizmu nema mjesta ni za politiku, ni za taktiku. Nije cilj ekumenizma kako jedni druge nadmudriti, nego kako druge razumjeti priznajući dobro drugoga. U ekumenizmu je važno govoriti o sebi, ali i slušati drugoga. Dijalog jednih s drugima zapravo je dijalog s Kristom. Put ekumenizma put je prema izvorima, otkrivajući Kristovu volju i uvažavajući kršćanski identitet drugoga. Za katolike prava je Kristova Crkva utemeljena na Petru. Ali, katolici su u povijesti neke stvari mogli manje naglašavati, a neke dublje opažati, isticao je Šagi-Bunić.¹⁹

Poštovani kolege, i pored šestogodišnjeg teološkog studija, tolikih seminara, pročitanih članaka i knjiga našem svećenstvu nije uspjelo unutar svojih redova iskorijeniti sve jednostrane interpretacije i poneko krivo poimanje ekumenizma, što je jedan od razloga manjka zainteresiranosti i veće ekumenske aktivnosti u bazi vjernika. Kako ćemo međuvjernicima buditi sveobuhvatni interes i ljubav za druge, ako je sami nemamo! *Nemo dat, quod non habet!*

1.3. STRAH OD EKUMENIZMA

Ekumenski indiferentizam i pasivnost, krivo ili jednostrano tumačenje tijekom duljega vremena, pogoduje razvoju većega straha od ekumenizma. Od naznačena tri ekumenska virusa ovaj mi se čini najopasnijim i najproširenijim. U pretjeranom strahu oči su velike. Mi, katolici, u strahu jedva opažamo da smo također sami obuzeti još većim strahom pravoslavnih od ekumenizma i da tuđim strahom često opravdamo svoj vlastiti strah. Često se događa da u različitom od nas osjećamo ugroženost, a ona zapravo dolazi od naše vlastite nevjere, od vlastitoga nepouzdanja u milosno djelovanje Duha. Tada bježimo od svjetlosti, a utječemo se neznanju koje ne oslobađa, što je posljedica dubokoga straha.

Jedan konkretni primjer neka to dokaže. Kada se kardinal Franjo Šeper 25. travnja 1968. godine sastao u Srijemskim Karlovcima s patrijarhom Germanom, očito je otpora protivnika ekumenskoga procesa unutar katoličkih vjernika i klerika bilo sve više, a njihovo djelovanje sve snažnije. *Glas Koncila* nas podsjeća da je kardinal s katoličke strane tada dobio neko anonimno pismo u kojem je nazvan »uzoriti izdajnik«, a da se patrijarhu prigovaralo s pravoslavne strane da je potpisao »uniju« i »unijačenje«, a uvodničar *Glasa Koncila* zdušno obrazlaže opasnosti i jednog i drugog prigovora.²⁰

¹⁹ Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, Otvara se nova stranica u povijesti kršćanstva, u: *Glas koncila* 3(1964.)25., str. 5. O dijalogu od istoga autora, usp. *Što je dijalog?*, u: *Glas koncila* 5(1966)15, str. 3., drugi nastavak u: *Glas koncila* 5(1966.)16., str. 3.

²⁰ Usp. nepotpisan članak, Nije to »unijačenje«, u: *Glas koncila* 7(1968.)12, str. 2. Izvješće o susretu usp. AK (kratica potpisa), Susret nade u Srijemskim Karlovcima, u: *Glas koncila* 7(1968.)10, str. 8.-9. Susret sa zagrebačkim metropolitom usp. nepotpisani članak, Susret kardinala Šepera s pravoslavnim mitropolitom zagrebačkim, u: *Glas koncila* 7(1968)9, str. 1., 3.

U sličnom svjetlu treba istaknuti da je *Pravoslavlje*, povodom 40. obljetnice izlaženja, 15. travnja 2007. godine, smatralo potrebnim javnost na svoj način podsjetiti na oslobodilačku akciju u zapadnoj Slavoniji 1. svibnja 1995. godine. Dakle, gotovo 12 godina poslije u *Pravoslavlju* se ponavlja interpretacija patrijarha Pavla da je starije Srba u Hrvatskoj gore i tragičnije nego li za NDH. Osim krivih interpretacija ponavljaju se povijesne neistine da je Dubrovnik velika srpska luka, da je Stepinac blagoslivljao izvađene oči i sl.²¹ Ovakve jednostrane i neutemeljene interpretacije su za ekumenizam kod nas opasnije od atomske bombe. One hrane antiekumenski duh i utjeruju strah od ekumenizma kod nekih katoličkih svećenika i vjernika. Ovdje se strah imputira izvana, ali ciljano. Ekstremisti iz jedne zajednice jednostranošću i strahom hrane ekstremiste na drugoj strani. Neizbježno se jaz produbljuje, obale udaljuju, a strah povećava.

Straha od ekumenizma bilo je uvijek. Neka to posvjedoči primjer đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Njegovo ekumensko djelovanje, koje je bilo sukladno eklezijalno-teološkom duhu njegova vremena, mnogi su njegovi suvremenici jednostrano i krivo interpretirali i tako širili strah od ekumenizma. Na njegovu okružnicu o Slavenskim apostolima iz 1881. god. reagirali su puni straha od ekumenizma i puni pseudoskrbi za nacionalni identitet neki pravoslavni velikodostojnici. Tako je od pravoslavnog karlovačkog vladike Teofana Živkovića Strossmayer javno nazvan »lažnim prorokom« ili »brbljavcem opsjednutim nečistim duhom«.²²

Kako prije, tako i danas, iako mnogo blaže, osjećamo da postoje dva tabora, »mi« i »oni«, a između tabora je velika provalija puna straha od drugoga i nepovjerenja u drugoga. Htjeli mi priznati ili ne kod nas se još katkada osjeća nekakav duh davno prošlih križarskih vremena u kojima je onaj drugi i drugačiji naš neprijatelj. Kao i nekada, takav duh i danas potpaljuju **politički i teološki »tvrdolinijaši«** koji su se našli u jednom krugu i na istom zadatku, iako ne iz istih motiva. Oni su imali posebno snažan utjecaj u ratnom i poratnom vremenu. Teološki tvrdolinijaši često su propovijedali, a oni politički tvrdolinijaši još češće provodili etnička čišćenja, jer su drugoga i drugačijega smatrali neprijateljem, kako politički tako i religiozno. Njihovu spregu dokazuju spominjane duhovne mine pronađene 1995. god. u Jasenovcu. Od takvih tvrdolinijaša ponajviše su dolazile **manipulacije vjerskoga** u političko-nacionalne svrhe. U rječniku njihovih teoloških mentora i danas se mogu čuti oznake za druge vjernike kao: poluvjerni, bezbošci, idolopoklonici, nevjernici,

²¹ Usp. T. VUKOVIĆ, Nastavak dugogodišnje prakse, u: *Glas Koncila* 46(2007.)23, str. 25.

²² Usp. *Obzor* 5. i 6. kolovoza 1881. Slično su reagirali zadarski vladika Stefan Knežević, usp. *Katolički list*, 1881., str. 194.-295., te 301.-303. Također se javio kotorski pravoslavni vladika Gerasim Petronović, usp. *Katolički list*, 1881., str. 309.-310.

antikristi i sl.²³ Ako kažemo da ima tvrdolinijaša na obje strane, onda svakako valja istaknuti da se razlikuju u intenzitetu i načinu antiekumenskog djelovanja. Jedno ih svakako povezuje. Takvi tvrdolinijaši na obje strane traže konfrontacije, a izbjegavaju kooperacije. O jedinstvu rijetko govore. A kada ga spominju, onda u smislu povratka zalutalih heretika, koji kajući se i čineći pokoru imaju se odreći svojih krivovjerja i vratiti se u pravi ovčinjak. Takvi s katoličke strane razumiju jedinstvo kao »*rekatolicizaciju*«, a isti takvi s pravoslavne strane razumiju jedinstvo kao »*repravoslavizaciju*«. Za takve je vjerska jednoobraznost (*uniformitet*) najvažnije načelo ekumenizma, što je davno prevladano. Njihova obvezna jednoobraznost *eo ipso* znači negaciju drugoga i nepriznavanje drugačijega, a eventualni pristanak na ekumenizam tumače kao odricanje od vlastitoga crkvenog i nacionalnog identiteta, koji je pak na našim prostorima vrlo osjetljivo pitanje, o čemu će biti više riječi nešto kasnije. Također na našim prostorima neki su poistovjećivali ekumenizam s političko-komunističkim programom »bratstva i jedinstva«, kako bi Crkve pomogle komunističkom sustavu i bile u službi države, uočavao je Tomislav Šagi-Bunić.²⁴ Ovakvim se postupcima kod običnih vjernika očito utjeruje strah od ekumenizma i širi anti-ekumenski duh. Valja naglasiti da se ovdje ne radi o pozitivnom i konstruktivnom strahu, nego o destruktivnom i razarajućem strahu, koji ne potiče, nego koči i razara ekumensko djelovanje.

Među mnogima, koji su od početka Drugoga vatikanskog sabora razbijali strah od ekumenizma, bio je Tomislav Šagi-Bunić. On je isticao da ekumenizam kod nas treba odvojiti od politike, taktike i puke retorike. On je jasno poručivao da Hrvat ostaje Hrvat, a Srbin Srbinom i pri eventualnom sjedinjenju naših Crkava. Ne treba se odreći katoličko-hrvatskoga identiteta, ako se istinski želi i radi na sjedinjenju Crkava. One povijesne natruhe koje priječe vjersko ekumensko djelovanje treba zaboraviti, jer ekumenizam nije uperen ni protiv koga. Štoviše, svi se moramo obratiti na tom putu i priznati svoje krive korake, a od drugih ne tražiti ono što ne traži sam Isus, obrazlagao je Šagi-Bunić.²⁵

²³ Usp. A. JEVTIĆ, *Vapaj Srba Kosova i Metohije*, Gračanica, 1999., str. 10.-11., 14.

²⁴ Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, Katolička crkva i ekumenizam, u: Z. FRID (ur.), *Vjerske zajednice u Jugoslaviji*, NIP »Binoza«, Zagreb, 1970., str. 122.-123.

²⁵ Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, Gdje smo s ekumenizmom, u: *Glas koncila* 5(1966.)1, str. 3. Na Šagijev članak pozitivno je reagirao protosindel Stevan ČAKIĆ iz pravoslavnoga manastira Kruševdol, usp. Povodom članka »Gdje smo s ekumenizmom?«, u: *Glas koncila* 5(1966.)3, str. 6. Slične misli Šagi-Bunić iznosi u članku Kršćanstvo i nacionalizam, usp. *Glas koncila* 8(1969.)12, str. 3.-4., 6. Naravno o ekumenizmu je govorila tada najnovija knjiga kardinala Bee, *Jedinstvo u slobodi*, Kohlhammer-Verlag, Stuttgart, 1965. Nju predstavlja nepotpisani autor pod naslovom: Kardinal Bea: Što znači ekumenizam, u: *Glas koncila* 5(1966.)13, str. 3.

Treba također istaknuti da ima mnogo onih koji su iz raznih razloga **frustrirani** dosadašnjim vjerskim ekumenskim gibanjem. Zato u njemu više ne vide mnogo smisla, pa se stoga za njega i ne zauzimaju. Ohladili su gledajući gomilanje mnogih ekumenskih dokumenata, lijepa izvješća ekumenskih »povijesnih« susreta, ali bez konkretnih rezultata.

Posebno valja istaknuti da spominjane **krive interpretacije** ekumenizma predstavljaju silnu barikadu jedinstvu Crkve, jer ih se tako predstavlja da utjeruju strah u vjerničke kosti. Štoviše, one proizvode destruktivni strah i odbijaju od jedinstva. Tako npr. shvaćanje i interpretiranje jedinstva kao *uniformizma* ili *uniformiteta* (jednoobraznosti) Crkve, kao pokatoličenja i *uniženja*, kao nekog vjerskoga kompromisa i gubljenje nacionalnoga identiteta i sl., odbija kršćane od jedinstva, budući da se nitko ne želi odreći tisućljetne vlastite vjerske i nacionalne tradicije. Nadalje, tako krivo interpretirano jedinstvo Crkve doista bi bilo opasnost za nacionalni i vjerski identitet, kao i za jedinstvo u različitosti. Istinsko jedinstvo Crkve u duhu »dijaloga ljubavi« nema za cilj niti jednoobraznost, niti fuziju, niti konverziju. Ekumenski put slijedi načelo jedinstva u legitimnim različitostima i različitosti u željenom jedinstvu. **Različitost je prirodna datost, a jedinstvo vjerska zadatost.** Jedinstvo ne ugrožava nacionalnu slobodu, niti prava sloboda razara jedinstvo. Mora se težiti za istinskom ravnotežom između jedinstva i različitosti. Jedinstvo u bitnom, a različitosti u dopuštenom. Različitosti nisu prokletstvo jedinstva, nego su njegovo bogatstvo. Nedovoljno ekumensko znanje često je izvor ekumenskoga straha. Na drugoj strani treba također reći da su neke preuranjene primjene koncilskih smjernica, preuranjeni i pretjerani aktivizam nekih ekumenista, bili više kopanje jaza, negoli gradnje ekumenskoga mosta. Brzopleto provođene takve inicijative više su unosile strah, negoli mirnoću na ekumenskom putu.

Neki ne djeluju u smislu ispravljanja krivih interpretacija jedinstva Crkve, nego na užarenu ekumensku vatru svjesno, polusvjesno ili nesvjesno nadolijevaju lako zapaljivo ulje. Oni poprilično uspijevaju i uvelike doprinose tzv. ekumenskoj teologiji »*in fuga salus*« (u bijegu je spas), doprinose **teologiji bijega i izolacije** od drugoga i drugačijega. Oni sigurno ne vode kooperaciji, nego konfrontaciji. Zajedno s biskupom Ratkom Perićem čudim se prestrašenima »koji danas na crti svoje povijesti, zatvoreni u geta svoje vjerske svijesti, nisu moćni ući kroz ekumenski portal u dvoranu kršćanskoga dijaloga, skidanja osuda i naizmjenična praštanja«. ²⁶

Summa summarum, konstatirali smo postojanje određenih virusa koji predstavljaju ozbiljnu opasnost da zaraze ekumensko tkivo. Stanje virusa još ne znači opasnu bolest, ali upozorava na njenu mogućnost i traži preventivno djelovanje. Stoga ovakva

²⁶ R. PERIĆ, M. LACKO, *Dekret o ekumenizmu – Dekret o istočnim katoličkim Crkvama*, Zagreb, 1987., str. 20.

ekumenska dijagnoza nalaže određenu terapiju koju valja primijeniti na mnogovrsnim povijesnim pitanjima, nacionalnim opterećenjima, uskim eklezijalno-teološkim poimanjima jedinstva i sl., kako bi se viruse odstranilo i ostvarilo bitne pretpostavke za zdravo i plodonosno ekumensko djelovanje, kako bi se istjerao strah od ekumenizma. Zato ekumenske misli ne smiju biti pisane na ekumensko-vodenoj površini, niti na dijaloškom vjetru, niti na pustinjском pijesku, niti na običnom papiru, nego na vjerskoj stijeni i kamenu uvjerenja, kako bi bile trajni i zdravi temelji jedinstva Kristove Crkve.

2. Ekumenska terapija – *Via dolorosa* ekumenizma

Ovakvom ekumenskom stanju valja tražiti duboki korijen i prvi uzrok u krizi vjere, ljubavi i nade. Vjera je postala nesigurna u sebe. Počela je sumnjati u vlastitu ekumensku snagu. Vjera je postala poput umišljenog bolesnika, koji se boji bilo koga dotaknuti da se ne bi zarazio. Takva vjera ne želi kontakte i susrete s drugima, bojeći se zaraze. Takvu se vjeru može usporediti sa škrtcem koji u svakom prolazniku vidi potencijalnoga pljačkaša koji će ga osiromašiti. Takva vjera pretvorila se u svoju suprotnost, tj. u nepovjerenje. Vjera koja nije sposobna za ekumenizam, očito nema ljubavi i nade, jer ljubav je »sebe-darje«, a ne »sebe-čuvanje«.²⁷

Dijagnosticirani ekumenski virusi dobarano su zarazili dva tkiva, čije zdravlje ili bolest dobarano utječu na ekumenski suživot. Po mojem sudu, na našem području ta dva inficirana tkiva jesu *istina* i *nacija*. Terapija jednoga i drugoga tkiva predstavlja *via dolorosa* ekumenizma na našem području, ali i neminovno preventivni ekumenski put terapije. Ovdje se o istini daju samo natuknice, a o naciji neka kraća razmišljanja.

2.1. QUID EST VERITAS?

Općenito je rašireno mišljenje da je grijeh svjedočiti istinu i da mnoge, čak i pravosudne institucije, čine sve moguće da prikriju, a ne da otkrivaju pravu istinu. Kršćani su pak dužni tražiti i svjedočiti istinu. Aludirajući na Matejeve riječi, s pravom se može također reći: *tražite istinu i naći ćete* je (usp. Mt 7,7 ili Iv 18,38). Kako je tražiti? Za kršćane je opet jasan odgovor: u evanđeoskom svjetlu i ljubavi – u otvorenosti i istinoljubivosti. Kako predstavljati utvrđenu istinu? Kršćanski odgovor opet je jednostavan: u ljubavi i dobronamjernosti. Temelj ovako jasnom stavu jest sam Isus Krist. On je jedini Put koji vodi do Istine (usp. Iv 14,6). Jednostavnost teološkoga izričaja ne znači ekumensku lakoću primjene.

²⁷ Usp. Molitvena osmina za kršćansko jedinstvo i kriza vjere u Crkvi (Komentar), u: *Glas koncila* 17(1978.)2, str. 2.

Istina je temelj ekumenizma, budući da ekumenizma uopće nema bez prave istine, niti na štetu istine. Istina je samo jedna, a zablude su mnoge. Naravno, ovdje treba imati na umu hijerarhiju istina, ali naš je problem upravo u tom da, iz vjerskoga kuta gledano, manje vrijedne istine olako stavljamo na najviša postolja. To znači da olako iskrivljujemo istinsku hijerarhiju istina. S druge strane mora se priznati da je ekumensko traženje istine trnovit križni put. Ekumensko traženje istine nije parničenje o prošlosti nego traženje zajedničke budućnosti. Ekumenizam nije *Haški tribunal* koji više ulijeva jezu i strah, nego što donosi mir i pravdu. U procesu ekumenskoga traženja valja imati na umu da se istina ne traži lukavo i dvosmisleno, nego sa strahopoštovanjem i ponizno. Besmisleno je tražiti istinu bez istinske volje prihvaćanja istine, a prihvaćanje ekumenske istine moguće je samo u poniznoj skrušenosti i spremnosti dati i moliti oprost. Traži se snaga prihvaćanja dokazane istine i kad me udara po glavi, kad krnji nezdravi ponos mojega naroda. Jednako je tako važan postupak u iskazivanju istine. Dokazana istina ne predstavlja se drugačije osim u ljubavi, jer je istina bez ljubavi odbojna, a ljubav bez istine prazna i nečasna. Istina hladi ljubav, a ljubav grije istinu. Istinom se srce uzdiže prema razumu, a ljubavlju razum se spušta prema srcu. Gola istina bez ljubavi ubija, a ne reći istinu ne znači ljubiti. Jednostavan je zaključak da ekumenski put mora ići prema istini, a onda dalje voditi od istine po ljubavi do Krista, budući da je ljubav siguran put k Bogu. Pavao je to lijepo sažeo: da istinujući u ljubavi poradimo te sve uzraste u njega, koji je Glava, Krist (Ef 4,15). Upravo je to *via dolorosa* našega ekumenizma.

Kao konkretni primjer ove problematike neka posluže različite interpretacije propovijedi kardinala Bozanića u Vukovaru 29. travnja 2013. godine. Na temelju svoje interpretacije istine srpski patrijarh daje izjavu 4. svibnja 2013. za beogradske »Večenje novosti«. Patrijarh jednostrano tumači kardinalovu propovijed u Vukovaru i pripisuje mu stavljanje na stranu šovinista u poticanju kršenja elementarnih ljudskih prava, zalaganje protiv ćirilice u Vukovaru i sl. U priopćenju Nadbiskupskoga duhovnog stola jasno se ponavlja da je kardinal Bozanić govorio o potrebi posebne regulatorne osjetljivosti za Vukovar, gdje je primarno učiti istinu i promicati čežnju za susretima i zajedništvom.²⁸

Doista je zanimljivo da ni jedna druga stvarnost nema toliko interpretacija kao istina, sloboda i ljubav, a za ekumenizam su sve tri od bitne važnosti. O slobodi je već bilo riječi, o ljubavi ne treba ni govoriti, ali treba naglasiti da se kod nas istinom manipulira, nju se politizira, nju se izvrće, na nju se vrše atentati, nju se bombardira iz različitih motiva, nju se kroji i prekraja po nekakvim vlastitim mjerilima i kriterijima i sl. Ovo posebice vrijedi za *ratnu* istinu koja ima veliko ekumensko značenje. U

²⁸ Usp. Priopćenje iz Nadbiskupskoga duhovnog stola, Je li Patrijarh pozornost posvetio stvarno izrečenomu?, u: *Glas koncila* 52(2013.)20, str. 2.

njoj svatko ima svoju istinu o istim stvarima. Zanimljivo je primijetiti da se kod nas često komadić istine prodaje za cjelovitu istinu. Pritom se zaboravlja da u takvom postupanju sama istina time devalvira. Krivo predstavljena istina ili, još gore, poluistina ili neprihvaćena dokazana istina siguran su izvor razmirica i nepovjerenja, kao što sunpr. pitanja Jasenovca i Bleiburga, Jazovke i Jadova, Stepinca i Velimirovića, ustaša i četnika i sl. Tko se boji istine, taj nije istinski slobodan.

Stoga nam je potrebno pošteno i odgovorno pročišćavanje povijesne istine kao nužna ekumenska terapija, jer samo istina oslobađa. U ovom kontekstu smatram od velike povijesno-nacionalne i crkveno-ekumenske važnosti da se u priopćenju s ekumenskoga susreta u Zagrebu 8. lipnja 2012. godine obostrano izražava i potpisuje spremnost da se svi događaji iz *prošlosti pošteno i odgovorno razmotre tražeći istinu u evanđeoskom svjetlu*.²⁹ Svakako je to priprava pravoga puta, zdravog suživota u različitosti. Put pročišćenja i liječenja teške povijesne prošlosti jest križni put, ali zasigurno put vedrije nacionalne i crkvene, a posebice ekumenske budućnosti. To bi mogao biti velik doprinos Crkava i crkvenih velikodostojnika u poslijeratnoj normalizaciji međunacionalnih odnosa, kao što su biskupi Francuske i Njemačke ili Poljske i Njemačke uvelike otvorili put povijesnoga istraživanja i svakog približavanja. Zato na istinoljubivim povjesničarima leži velika odgovornost za ekumensku budućnost. Samo objektivna istina potpuno oslobađa. Prava istina mora pobijediti, a do pobjede istine treba strpljivo čekati. Čovjeku je istina prvo potrebna, a onda tek poniznost u predstavljanju istine. Čovjek mora dati svoj glas istini. Ona ne smije ostati bez glasa.

2.2. NACIJA I EKUMENIZAM

Valja dobro razlučivati pojmove: narod, etnos, nacija, nacionalan, nacionalizam, nacionalistički i sl. Za Špiru Marasovića nacija je »samo onaj narod koji je dosegao stupanj vlastite samosvijesti i svijesti interesnoga zajedništva«. ³⁰ Zdrav pojam nacionalnoga često prerasta u nacionalistički kada prelazi granice opće ljudskoga, kršćanskoga, demokratskoga, civiliziranoga svijeta, kada postaje jednoulje usmjereno protiv drugog i drugačijeg. Carlton Heyes tvrdi da je u određenom stupnju nacionalizam stupio na mjesto religije u 19. i 20. st., jer se nacionalnoj zastavi klanja kao svetinji, nacionalna himna pjeva se kao *Te Deum*, a masovni narodni mitinzi po-

²⁹ Usp. Ikićev komentar u serijalu pod naslovima: Pokušaj dijagnoze ekumenskog stanja kod nas, u: *Glas koncila* 51 (2012.) 27, str. 9.; Zajednički put do istine, te od istine po ljubavi do Krista, u: *Glas koncila* 51 (2012.) 28, str. 9.; Ekumenizam je nadnacionalna vrijednost, u: *Glas koncila* 51 (2012.) 29, str. 9.; Pogled na neke važne ekumenske događaje na ovim prostorima, u: *Glas koncila* 51 (2012.) 30, str. 9.

³⁰ Usp. Š. MARASOVIĆ, Crkva i nacija, u: *Teološke teme*, Sarajevo, 1991, str. 298.

staju kao procesije ili kao religiozne svečanosti.³¹ Slične pseudo-religiozne elemente također pokazuju velike sportske manifestacije, poput olimpijada ili nogometnih prvenstava na europskoj i svjetskoj sceni. Kod nas je posebno skliska nit između nacionalnoga i vjerskoga. Zato joj posvećujemo dužnu pozornost.

2.2.1. Korelacija nacije i vjere, države i Crkve u ekumenizmu

Susrećemo se sa stvarnošću da se na ovim prostorima vrlo često i olako identificiraju pojmovi nacije i vjere, Crkve i države, što ima svoje negativne utjecaje na ekumenizam. Također se olako zdravo domoljublje proglašava nacionalističkim iz kuta one druge strane. Kao kršćani ne smijemo zaboraviti da je Krist osnovao Crkvu, a ne državu. Za teologiju su Crkva i država kao dva različita grada, s različitim poretkom i načinom postojanja. Državu kao pojam ne treba opisivati, a treba podsjetiti da je Crkva simbioza i »*communio*«³² božanskoga i ljudskoga, nebeskoga i zemaljskoga, svetoga i grješnoga, nevidljivoga i vidljivoga (usp. LG 8). Crkva kao *communio* znak je i oruđe, riječ i sakrament svijetu i društvu, kojima treba biti svjetlo što svijetli, grad na gori, kvasac, duša ljudskoga društva. Ona se u odnosu na društvo razumije kao predznak, model i prototip zajedništva svih ljudi i svih naroda, ističe kardinal Walter Kasper.³³ Ipak, izvorna misija Crkve nije u biti ni političke, ni ekonomske, ni nacionalne, ni socijalne naravi, nego prvotno religioznoga reda.³³ To ne znači da nemaju dodirnih točaka. Blaženi Ivan Pavao II. u svojoj poruci francuskim biskupima od 13. veljače 2005. godine preporučuje suradnju države i Crkve na dobrobit građana.³⁴

S jedne strane potrebno je teološki strogo razlikovati dvije korelativne stvarnosti koje se pak u mnogo čemu prožimaju, a ne suprotstavljaju. Dvije stvarnosti ni u kojem slučaju ne treba identificirati, jer svaka ima svoje vlastito područje djelovanja i svoju svrhu postojanja. Iz crkvenoga kuta u njihovoj korelaciji ne preporučuje se ni izolacija, ni identifikacija, ni potpuna odvojenost koja bi isključivala, ni potpuna odbojnost koja bi onemogućavala suradnju, nego dinamičko nadopunjavanje u prihvatljivoj dijalektici i zdravoj oprječnosti, ali uvijek u službi općega dobra. Obje se institucije nadopunjuju u čovjeku kao jedinom subjektu kako Crkve tako i države i društva. Društvo i države ne bi smjeli biti anticrkveni, niti antiklerikalni, a Crkva ne smije biti anti-društvena, ili anti-nacionalna, ili antidržavna, osim kad su u pitanju temeljne moralne vrijednosti koje država ili društvo ne respektira.

³¹ Usp. C. HEYES, *Essays on Nationalism*, New York, 1928., str. 107.-109.

³² Usp. W. KASPER, *Theologie und Kirche*, Mainz, 1987., str. 272.-290.

³³ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 42, br. 76, u: *Dokumenti*, KS, Zagreb, 2008. (=GS)

³⁴ Usp. IVAN PAVAO II., u: *Slobodna Dalmacija*, 14. veljače 2005.

Dakle, mora se naglasiti da dvije institucije istodobno valja dobro razlučivati, a ne suprotstavljati, ali i priznati da nije lako ostvariti suglasje i harmoniju između *sacerdotium* i *imperium*, iako ih je lako teoretski predstaviti uravnoteženim ovisnim odnosom duše i tijela.³⁵ Svima nam je kristalno jasno da se ovdje nalazimo na vrlo skliskoj niti između identifikacije crkvenoga i nacionalnoga na našem području. Racionalno ih distingvirati već je problem, a još veća ih je poteškoća emocionalno i praktično istinski oživotvoriti. Upravo zato se od svećenika i teologa traži još veća osjetljivost za ovakva pitanja.

Činjenica je da je na našim prostorima ono crkveno poprimilo snažno nacionalno obilježje, iako je Crkva u svojoj biti nadnacionalna stvarnost. Tako je katoličanstvo jednostavno postalo prepoznatljivi znak hrvatstva na ovim prostorima, dok to nije slučaj npr. u Austriji. Tamo se Hrvata ne može prepoznati po katoličanstvu, budući da su 80% Austrijanaca katolici, barem na papiru. Ne treba se stidjeti da katoličanstvo *de facto* prožima hrvatski identitet. Onaj tko nam natura takav sindrom, dovoljno ne cijeni ni naš vjerski, ni naš nacionalni identitet. Štoviše, na to možemo biti zdravo ponosni. Slično je i s druge strane Drine, gdje se osjeća još veća identifikacija pravoslavlja sa srpstvom, a srpstva s pravoslavljem, čak i kad nisu kršteni. U tom duhu na ovim prostorima nepisano je pravilo, a nepisana pravila se u nas više drže od pisanih, da član SPC-a može biti samo Srbin, a član Katoličke crkve samo Hrvat. To je kod nas u percepciji jednostavno tako, a ne mora biti tako. Jedan od mogućih razloga jest stoljetni život jednih pored drugih na rubnim područjima gdje se dvije kršćanske tradicije dodiruju i sukobljavaju. Po religioznom identitetu najlakše se razlikovao onaj nacionalni. Nacionalna posebnost više se gradila na tomu što nismo, negoli što jesmo. Nacionalna i religiozna identifikacija čini simbiozu različitosti identiteta. U sebi to nije grijeh, a tek u određenim okolnostima može biti negativno, kada dolazi do zlorabljenja vjerskoga u nacionalno i crkvenoga u državno. Vjersko i nacionalno, crkveno i državno omogućuju dvostruki ili pluralni identitet, te se itekako mogu zdravo prožimati i međusobno obogaćivati. Svaki je čovjek rođen od zemlje, ali one na kojoj je rođen. Stoga nije grijeh voljeti svoju zemlju i domovinu, ali je nepotrebno bacati svoju zemlju drugima u oči.

Istražna dijagnoza pokazuje da smo navikli olako stavljati znak jednakosti između vjersko-crkvenoga i državno-nacionalnoga. Pritom poistovjećivanje Crkve i nacije najčešće stavlja u prvi plan nacionalni, a ne eklezijalni identitet, koji ističe da je Crkva novi Izrael i novi vinograd u kojemu ima mjesta za sve nacije. Dobro je u ovom kontekstu naglasiti da je Crkva veća od nacije i ne da se strpati u granice jedne nacije. I druge nacije dio su jedne, svete, apostolske i opće-katoličke Crkve.

³⁵ Usp. R. BIGOVIĆ, Crkva, politika, demokracija, u: V. JEROTIĆ, Đ. KORUGA, D. RAKOVIĆ (ur.), *Nauka, religija, društvo*, Beograd, 2002., str. 7.-22.

Hrvatima katolicima to je potpuno jasno, kad su u pitanju Talijani, Španjolci i drugi katolički narodi. Isto treba posvijestiti i kad su u pitanju pravoslavni Srbi, jer se ne smije zaboraviti ono temeljno da Crkvu ne konstituira nacija, nego krštenje.³⁶ Crkva duhovno ne živi od nacije, ali živi unutar nacije i u mnogim nacijama. Crkva i nacija ne poklapaju se, ali se preklapaju, tj. prožimaju. Zato se ne smije s njom u svemu poistovjetiti, što je često opasnost za jednonacionalne crkvene zajednice. Niti treba negirati dvije stvarnosti, niti ih identificirati. Crkva se ne smije dati apsolutno »nacionalizirati« jer je ona univerzalna i nadnaravna stvarnost. Crkva nije mitsko tijelo nacije, nego mistično tijelo Kristovo, isticao je Marasović.³⁷ Ona se inkulturira i živi u naciji, ali ona je iznad nacije i u njoj mora živjeti Krist. Države mogu biti bitna nacionalna vrijednost, a Crkva je bitno nadnacionalna stvarnost. Ona treba biti u službi nacionalnoga identiteta, ali ne smije pogaziti svoj vjerski identitet i svoje poslanje.³⁸

2.2.2. *Ekumenizam je nadnacionalna kategorija*

Ovdje polazim od spomenutoga primjera da je kardinal Franjo Šeper poslije susreta s patrijarhom Germanom dobio neko anonimno pismo iz katoličkih krugova u kojem je nazvan »uzoriti izdajnik«. Istodobno je srpski patrijarh u novinama predstavljen kao *unijat*.³⁹ Prvi je zbog navodne brige za naciju kardinala nazvao izdajnikom, a drugi je zbog navodne brige za pravoslavlje negativno okarakterizirao patrijarha. Oba prigovora svjedoče o problemima oko odnosa nacije i Crkve i predstavljaju »Muke naše ekumenske«, kako je naslovljen komentar u *Glasi Koncila*, ukojemu se, vezano uz našu temu, doslovno kaže: »Ako se išta o tomu sigurno može reći, onda je to da pravi ekumenizam ne može škoditi naciji... Muka je s ljudima koji ne znaju da Crkva zaista ima svoju vlastitu, osobitu zadaću, svoj vlastiti život i smisao, te drže da je sva njezina vrijednost u funkciji ove ili one politike.«⁴⁰

Ovaj primjer i sve do sada rečeno sugerira zaključak da se premalo vrjednuje činjenica da je ekumenizam nadnacionalna stvarnost. Štoviše, iz navedenoga primjera može se zaključiti da je ekumenizam opasnost za nacionalno. Treba jasno i glasno reći da ekumenizam ni u kojem slučaju nema zadatak od Srbina stvoriti Hrvata, niti obratno. Također ekumenizam u svojoj biti nema državno-pravno, ni političko-

³⁶ Žalosna je činjenica da na ovim prostorima još nemamo službeno međuvjersko priznanje krštenja, na čemu bi teolozi morali posebno poraditi.

³⁷ Usp. Š. MARASOVIĆ, *Nav. dj.*, str. 308.-309.

³⁸ O tom je odnosu u dva nastavka pisao svoj teološki osvrt između ostalih I. BODROŽIĆ, Crkva – nacija – država, u: *Glas koncila* 44 (2005) 14-15

³⁹ Usp. nepotpisani članak: Nije to »unijačenje«, u: *Glas koncila* 7(1968)12, str. 2.

⁴⁰ Usp. *Muke naše ekumenske* (Komentar), u: *Glas koncila* 7(1968.)4, str. 2.

kulturno, ni nacionalno-povijesno značenje. Ne ide za tim da ujedini Srbe i Hrvate u jednoj državi, nego samo u jednoj Kristovoj ljubavi. Kristovo je jedinstvo *meta-nacionalno* – nadnacionalno, a ne nacionalno ili antinacionalno. Kao i Crkva, tako i ekumenizam transcendiraju sve narode, ali ne ukida ni jedan narod. Jedinstvo kršćana nadnaravno je stvarnost koja nadilazi nacionalne naravne vrijednosti. Ono nije protiv tih vrijednosti, nego ih prožima poput kvasca. Terapija našega ekumenizma poziva na zdravo razlikovanje hrvatstva od katoličanstva i srpstva od pravoslavlja, ne osporavajući njihovo međusobno prožimanje i ne umanjujući njihove pozitivne naravne kulturno-nacionalne vrijednosti, ali ne uzdižući ih u nadnaravne sfere, na postavljajući ih na božansko postolje, kako se to često čini. Strah od ekumenizma treba liječiti pravilnim teološkim distinkcijama nacije i države od vjere i Crkve, od ekumenizma. Također nam mora biti jasno da nema mira u svijetu bez mira među religijama, kao ni nacionalnoga pomirenja bez oprostjenja, a nema oprostjenja bez pročišćenja povijesnoga, nacionalnoga, crkveno krivo interpretiranoga, što previše opterećuje naše ekumenske procese. Strah od ekumenizma liječi se teološkim interesom i temeljitim, ali dobronamjernim upoznavanjem drugoga, bez straha od ugroženosti za vlastiti nacionalni i kulturni identitet. Bez straha od drugih mogu biti samo oni koji dobro i precizno poznaju vlastitu ekleziologiju i ekumenske stavove Drugoga vatikanskog sabora. Oni se ne plaše ni za svoju naciju, ni za istinu.

U ovom kontekstu, pored onog zagrebačkoga priopćenja od 8. lipnja 2012. godine, mislim da je pozitivno istaknuti »*Pastirski poziv na promicanje duha kršćanskog jedinstva*« koji usvajaju katolički biskupi bivše Jugoslavije na izvanrednom plenumu koji je održan u Zagrebu 29. i 30. siječnja 1974. godine. Biskupi interpretiraju nacionalne ili kulturne razlike kao zajedničko bogatstvo, a promiču ekumenizam koji ne predstavlja nikakvu ugroženost i opasnost za nacionalni identitet. U službenom komentaru *Glasa Koncila* ističe se da svaka Crkva treba ostati ukorijenjena u svojem narodu i njegovoj samobitnosti, ali istodobno tražiti i težiti za nadnacionalnim vrijednostima i stvaranju međukonfesionalnih veza. Pravo služenje čovjeku i svojem narodu može biti samo u duhu Kristove ljubavi prema svakom čovjeku i narodu.⁴¹

U vrlo osjetljivoj korelaciji nacije i vjere treba s jedne strane imati duboku i zdravu ljubav prema svojem narodu i poštivanje prema drugom narodu, a s druge strane treba imati mnogo evanđeoske mudrosti i istinoljubive teološke preciznosti. Put građenja srušenog povjerenja posebno je težak. Na tom putu trošimo previše energije kako druge uvjeriti u našu istinu, a premalo se zalažemo kako na vlastitoj strani

⁴¹ Usp. Ekumenska hrabrost i iskrenost naših biskupa (Komentar), u: *Glas koncila* 13(1974.)4, str. 2. Predstavljanje pastirskoga poziva, usp. nepotpisani članak, Kršćanska nesloga – sablazan namjesto navještanja evanđelja, u: *Glas koncila* 13(1974.)4, str. 3.

uvjeriti svoje u vlastite promašaje. Sve napore ulažemo kako promijeniti druge, a premalo se trudimo kako promijeniti sebe na ekumenskom putu. S druge strane, previše se plašimo dublje i preciznije upoznati druge suputnike na Kristovu putu.

Primjere sam dosad koristio samo u negativnom kontekstu. Na ovako teškom putu imamo, Bogu hvala, i uzornih primjera, s pozitivnom snagom. Neka bude spomenut prvo jedan iz daleke prošlosti. Pokojni beogradski nadbiskup, Alojz Turk, uzimao je samostan Visoki Dečani kao faktički spomenik ekumenizma i kao figurativni putokaz ekumenizma. Manastir Dečani povijesno je počeo graditi kralj Štefan Uroš III. Dečanski godine 1327., a dovršio car Dušan 1335. god. Za nas je važno da je glavni arhitekt bio kotorski katolički svećenik »*fra Vito, mali brat, protomajstor iz Kotora, kraljevskog grada*«, kako stoji napisano na kamenom nadvratniku južnoga portala. Turk se pitao kako je moguća takva ekumenska suradnja još u prvoj polovici 14. st.? Autor na ovo pitanje odgovara iznoseći konkretnu predaju po kojoj je fra Vito cijelo vrijeme gradnje bio zajedno s pravoslavnim monasima u njihovu samostanu, s njima živio, molio i celebrirao po različitom obredu, a da nitko nikomu nije nametao svoj obred kao jedino ispravan. Različitost obreda nije značila vjersku ili crkvenu podijeljenost i nije unosila strah od drugoga. Turk je sugerirao i svoj zaključak: »*da u ono vreme nisu smatrali ni samostalnu crkvenu administraciju (autokefalnost) za faktičnu izdvojenost iz »jedne, katoličke i apostolske Crkve*«. Autor dalje dokazuje svoju tezu s činjenicom da je sv. Sava za svojega brata Stevana Prvovenčanog pape zatražio kraljevsku krunu, pa ga je poslije sam krunio krunom iz Rima. Kako je to tada bilo moguće? Jednostavno zato jer su tada, kako *primat* tako i *autokefalnost*, bili gledani drugačije nego danas i zaključuje da »*inače srpski vladari ne bi zvali katoličkog svećenika da im gradi najimpozantniju zadužbinu, niti bi se na drugoj strani odazvao katolički svećenik, da »shizmaticima« gradi tako veličanstvenu crkvu, i da istovremeno Boga slavi zajedno sa starešinstvom »shizmatičkog bratstva*«. Autor dalje navodi podatak da su pripadnici katoličkoga albanskog plemena Klimenti pomagali gradnju samostana u Dečanima s istim uvjerenjem da različitost obreda i crkvene organizacije tada nije značila strogu podijeljenost.⁴² Sve različitosti bile su

⁴² Usp. A. TURK, Visoki Dečani – spomenik ekumenizma, u: *Blagosvest* 3(1969.)50-52 Možda će netko reći to je bilo moguće u 14. stoljeću, a danas je nemoguće! Stoga evo jednog pozitivnoga primjera iz naših dana, iako se ime jednoga od aktera ovih dana spominje u negativnom kontekstu. Ovdje, na temelju pouzdanog izvora ističem samo ekumenski pozitivan aspekt i ograđujem se od drugih konotacija. Među mnogima izdvajam dobre i plodne ekumenske odnose dvaju svećenika, katoličkog župnika Željka Tovila i pravoslavnog paroha Blagoja Katića. Oba svećenika župnici su u Rumi. Obostrano su jedan u drugom pronašli dodirnih točaka. Ljudski i svećenički zbližili su se i tako nadvladali nacionalne predrasude i strahove. Jedan kod drugoga dolaze na sva župna slavlja. Zajedno javno nastupaju i hrabre vjeroučitelje i župljane na putu Kristove ljubavi. Jedan drugoga javno brane. Za vlč. Tovila napad na pravoslavnu crkvu u Rumi bio je napad na sve tamošnje katolike. Kada su bili razbijeni prozori na katoličkoj crkvi, obojica su to javno osudila kao bezuman

respektirane bez straha za kulturni i vjerski identitet. I danas nam treba više takvih primjera koji će nadvladati ekumenski indiferentizam i pasivnost, jednostranost i nacionalni strah, koji ekumenizam vrjednuju i žive kao nadnacionalnu vrijednost na koju nas Krist poziva.

3. Ekumenski put u vedriju budućnost

Prošli smo određeni idejni put, a svaki put vodi prema svojem cilju. Suvremeni ekumenski istražitelji uspoređuju ekumenizam s hodom prema obećanoj zemlji. S takvim hodom povezane su neizvjesnosti i opasnosti, prepreke i muke, krv i znoj. Takav put naporan je i zahtjevan, ali on ima svoj određeni smjer, iako često hodi uzbrdicama i krivudavim puteljcima. Zajedno s papom Ivanom Pavlom II. rekao bih da je naš ekumenski put *težak, ali bogat radošću* (usp. UT 2). Radi se o križnom putu »*via dolorosa oecumenica*« na našim prostorima, ali ne o kružnom putu ili putu u krug, koji ne vodi k cilju. Put ekumenskoga dijaloga treba biti odmjerjen, pun istinoljubivosti i pobožnosti, bez samoljublja i želje za profiliranjem.

Razne opasnosti na putu više su nego očite. No, i pored klizavih i uskih ekumenskih uzbrdica i nizbrdica, oštih krivina i preuskih teoloških staza, naš put ekumenskoga dijaloga mora biti dovoljno crkven, elastičan, otvoren, a mi na putu ponizni i strpljivi. Ne smijemo smetnuti s uma da se raskol nije dogodio najedanput, nego se događao tijekom stoljeća. Stoga ni put obnove jedinstva nije jednokratna, nego dugotrajan proces i stalni *aggiornamento*. Takav put počinje s vlastitom obnovom srca i duha, a putnik na tom putu mora biti spreman na obraćenje i pokoru.⁴³ Takvom putu Kristovo evanđelje srce je i duša. Taj put ide od »izolacije« i one borbene teologije do dijaloške teologije, od promatranja drugoga kao neprijatelja do uvažavanja drugoga kao prijatelja.⁴⁴ Put vodi od napasti zatvaranja u sebe ili bježanja od različitoga, do stvaranja novoga ekumenskog ozračja i povjerenja na liniji Drugoga vatikanskog sabora. Na ovakvom ekumenskomu putu treba shvatiti i prihvatiti da smo već kršćani na obje strane, pa druge ne treba susretati kao misionare koji žele nekoga obratiti. Put je u biti kršćanski, pa se na tom putu valja ponašati kršćanski.

čin. Svoje zajedništvo i jedinstvo doživljavaju u zgodnim i nezgodnim vremenima. U nevoljama se međusobno tješe, a u radostima zajedno pjevaju. Tako su imali javni nastup u beogradskom *Sava centru* i bili s ovacijama oduševljeno prihvaćeni. Pjevali su pjesmu Doris Dragović »Malo mi za sriću triba« koja ima svoju poruku i u ekumenskom smislu. Dva svećenika u jednom gradu imali su zanimljiv projekt za 2013. god. Željeli su iz jednog fonda obnoviti dvije crkve. Usp. S. BUNJEVAC, Izazvali prave ovacije u »Sava centru«, u: *Glas koncila* 50(2011.)8, str. 32.

⁴³ Usp. SEKRETARIJAT ZA NEKRŠĆANE, *Prema susretu religija*, Dokument 9, KS, Zagreb, 1968., str. 38.-39.

⁴⁴ Usp. R. PERIĆ, *Ekumenske nade i tjeskobe*, str. 118., 269., 270., 118.

Crkveni velikodostojnici, teolozi, klerici i vjernici u obje Crkve trebaju svjesno i slobodno prihvatiti taj put kao svoj, te u poniznosti srca moraju na putu ekumenskog dijaloga biti spremni priznati vlastite krivnje u procesu udaljavanja i rastavljanja dviju Crkava. Dekret o ekumenizmu jasno kaže da krivnja za razdor ne leži samo na jednoj strani (UR 3). Takva nutarnja predispozicija bi u mnogomu olakšala konkretni ekumenski dijalog na ekumenskom putu. Ona prvo pretpostavlja dobronamjerno, kritično i konstruktivno preispitivanje vlastite savjesti i čina vlastite strane. Taj konkretni doprinos treba biti konkretiziran u aktivnom otklanjanju barijera, barikada i blokada na ekumenskom putu. To pretpostavlja povratak na istinske teološke izvore i revidiranje jednostranoga i krivoga poimanja ekumenizma. U tom duhu treba shvatiti i prihvatiti stavove crkvenih poglavara da put ekumenskog dijaloga mora razborito voditi prema »*čišćenju kolektivne svijesti*«, kako potpisaše zajedno carigradski patrijarh Dimitrije I. i papa Ivan Pavao II. u Fanaru 1979. godine. Takav put treba voditi prema »*pročišćavanju povijesnoga pamćenja*«, kako se izrazio papa Ivan Pavao II. (usp. UT 2).⁴⁵ Drugim riječima, takav put mora biti put istine i ljubavi, ili još konkretnije rečeno, istine u ljubavi, a ljubavi u istini. Na tom putu zaboravljaju se stari računi, a još više stari obračuni.⁴⁶ Jasno je da takav put ne treba biti put polemike ili politike, puke retorike ili strašne panike, čega se moramo posebno kloniti. Jasno je da put ne ide za indiferentizmom, sinkretizmom ili sekularizacijom, nego za nadvladavanjem indiferentizma i nezainteresiranosti, pasivnosti i jednostranosti, krivog poimanja i proklinjanja drugoga. Ovaj put ne treba poistovjećivati s ekumenskom edukacijom ili re-edukacijom, jer nam je to sve manje više već poznato, nego jednostavno ono već poznato mjeriti novim mjerilima i gledati novim ekumenskim očima. Potrebna nam je lustracija ekumenskoga duha i trijezjenje ekumenske svijesti od neke ekumenske recesije i depresije. Umjesto sumnjičavosti, treba više unijeti entuzijazma i povjerenja. Umjesto depresije i utopije, apatije i melankolije, povijesnih manipulacija i ekumenskih devijacija, pesimizma i straha, malodušja i ravnodušja, treba više utkivati radosti i hrabrosti, istine i ljubavi u ekumenskom približavanju, svjesni da kršćani postaju bliži jedni drugima samo kada one druge gledaju Kristovim očima i kada ih mjere Kristovim kriterijima, a pritom se svi više približavaju Kristu.

Na ekumenskom putu moramo se boriti protiv osjećaja vlastite samodostatnosti kao da nas nije briga za drugoga. Drugi je zapravo ogledalo u kojemu se ogleda naš identitet. Mi svjesno moramo odstranjivati sve predrasude, koje ni po pravdi ni po istini ne odgovaraju položaju rastavljene braće, pa otežavaju uzajamnost odnosa

⁴⁵ Usp. također N. IKIĆ, *Ekumenske studije i dokumenti*, str. 168.-169.

⁴⁶ Usp. DON JURE (Živko Kustić), *Pravoslavni i katolici i zajednički Uskrs*, u: *Glas koncila* 40(2001)15, str. 29.

(UR 4). Na tom putu moramo uvidjeti ono vrijedno duhovno kod drugih i priznati to kao od Boga darovano blago svima nama. Moramo probuđivati u sebi i svojim onaj egzistencijalni osjećaj za drugoga, pravu skrb i brigu za drugoga i biti spremni učiti jedni od drugih. Pavao opominje Filipljane da budu složni, da istu ljubav njeguju, da se ne stara svaki samo za svoje, nego i za ono što se tiče drugih (Fil 2,2-4). Ekumenski put jest put stvaranja povjerenja, put koji po praštanju vodi do istine i ljubavi u slobodi. Svakako, na tom putu ekumenskoga dijaloga moramo moliti jedni za druge i jedni s drugima.

Na ekumenskom putu moramo biti spremni priznati neke stranputice i neke bolesti virusa te izbjegavati neke sindrome incidenata i ekscesa. Ako prepoznamo viruse, možemo djelovati preventivno i učinkovito. Ako ne prepoznamo viruse, postoji opasnost od zarazne anti-ekumenske epidemije, pa čak i pandemije. Moramo biti u teološkoj kondiciji i dispoziciji prepoznavanja bitnog od nebitnoga. Ekumenski proroci ne smiju šutjeti, jer će se onda ekumenski poroci još više širiti.

Ako na putu i obolimo, ne smijemo stati, nego hodajući naprijed tražiti terapiju koja će nas osloboditi za ekumensko jedinstvo u slobodi, jer vjera nije izvor sukoba, mržnje i nasilja, koji nemaju svoj izvor ni u jednoj vjeri. Naš ekumenski hod trebamo ubaciti prvo u viši stupanj svijesti, a onda u višu brzinu hoda. Nitko nema pravo kršćanima istočne i zapadne tradicije zatvarati i priječiti ekumensku budućnost.

Ekumenski put ima svoju jasnu perspektivu i još jasniji cilj. Na putu ostvarenja potrebno je osvježiti svoju snagu i volju novim impulsima na starim zasadama, novim teološkim pogledima na temelju najvažnijih crkvenih dokumenata. Potrebno je uvijek iznova podsjećati da je ekumenizam iz biblijske perspektive Kristov zahtjev i imperativ. Nadalje, uvijek treba imati na umu da je ekumenizam izmoljeni dar. Stoga ne treba zaboraviti na molitveno-duhovnu perspektivu. Na ekumenskom putu hoda se klečeći, na koljenima, skrušeno i ponizno. Iz euharistijske perspektive cilj je ekumenizma jasan. To je Kristov poziv na jednu gozbu u jednoj Crkvi. Iz one istraživačke perspektive valja podsjetiti da je ekumenizam mukotrpan put u ljubavi do istine, te da je jedinstvo Crkve nadnacionalna stvarnost. Takav kršćanski ekumenizam iz multireligijske perspektive nije *protiv* drugih religija, već *za* Krista. Dija-loška perspektiva ekumenizma prožeta je iskrenim duhom dijaloga u ljubavi, istini i slobodi. Iz eshatološke perspektive ekumenizam je teološki proces i zadatak za sva vremena i za sve u Crkvi koja je na putu do punine vremena, a ne samo za neke pojedince i zanesenjake. Zato molimo i radimo za jedinstvo Crkve, s uvjerenjem i bez straha, slobodno i istinoljubivo. Svakomu od nas Krist poručuje: »*Ne bojte se, ja sa s vama*« i poziva: »*Izvezi na pučinu*« (*duc in altum*, Iv 14,6 i Lk 5,4). Udalji se od ekumenskih virusa i baci mrežu svojega ekumenskog djelovanja s povjerenjem u Isusa.

Umjesto zaključka

Ako sloboda čini čovjeka odgovornim za vlastite čine u mjeri u kojoj su oni voljni,⁴⁷ onda to za vjernika znači odgovornost za nepobitno postojanje virusa u našem ekumenizmu, budući da se zrela vjerska sloboda dokazuje u zdravim međuvjerskim odnosima. Spomenuti virusi i simptomi prijetnja su istinskoj vjerskoj slobodi srca, koja briše strah, a uključuje inicijativu i hrabrost upoznati drugoga u njegovu identitetu i ljubiti ga u Kristu. Poziv na istinsku slobodu isključuje pravo ostati u zabludi, nezainteresiranosti, pasivnosti i sl. Kristova sloboda poziva u zajedništvo ljubavi i vjere, ali Krist ne nameće jedinstvo Crkve, nego želi i moli da se Crkve u svojoj slobodi slobodno odluče za jedinstvo. Mržnja i strah, jednostranost i krivo poimanje, nezainteresiranost i pasivnost na ekumenskom području traže oslobođenje iz vjere i ljubavi u istini i slobodi, te odgoj za određeni način života i svjedočenja, zašto nam je uvijek potrebna iskrena vjernička molitva.⁴⁸

⁴⁷ Usp. *Katekizam Katoličke crkve*, str. 1734.

⁴⁸ Molitva ne smije biti politizirana, kao što se u pravoslavnoj liturgiji 2006. god. molilo za izbjegle iz tzv. »Republike Srpske Krajine«, usp. I. MIKLENIĆ, Je li moguć ekumenski napredak, u: *Glas koncila* 45(2006)4, str. 2.

THE MISSION OF THE CHURCH AND RELIGIOUS FREEDOM IN THE ECUMENICAL CONTEXT

View from a Catholic perspective

Niko Ikić*

Summary

In the context of the Church's mission and religious freedom, this paper primarily focuses on ecumenical difficulties in our region from a Catholic perspective. The paper is divided into three parts. In the first part, the author tries to make a diagnosis of the ecumenical situation in our region. On the basis of relevant documents from the Catholic and Orthodox side, as a starting point for a healthy and correct ecumenical understanding, the author reveals some ecumenical viruses in our parts, among which he particularly focuses on the virus of widespread indifference and passiveness, the virus of one-sided and wrong interpretations, and the virus of fear of ecumenism. Symbolically revealing the widespread ecumenical viruses, in the second part, the author offers ecumenical therapy which he considers the »via dolorosa« of our ecumenism. Among the particularly viral ecumenical issues for our region, the author emphasizes the approach to truth and approach to nation, which in a lot of things weight down the true ecumenical development. The truth should be always sought truthfully, in love and freedom, and nation should not be equated with ecumenism, which is a supranational value. For the author, this is a therapeutic path that leads into the brighter ecumenical future for our region.

Keywords: *ecumenism, ecumenical viruses, ecumenical issue of truth, ecumenical understanding of nation*

* Prof. dr. sc. Niko Ikić, Catholic Faculty of Theology, University of Sarajevo, J. Stadlera 5, 71000 Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, niko.ikic@bih.net.ba